

Τ Μ Η Μ Α Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ.

Καθήκον ὀνομάζω ἐκεῖνο, ὅπῃ εἷας ἀνθρώπος καὶ τὰς διαφορὰς θεωρεῖται εἶναι ὑπόχρεως νὰ κάμνη, ἢ νὰ μὴ κάμνη. Εἰς καλλιτέραν κατάληψιν καὶ σαφύειαν τῶν ποικίλων καθηκόντων, καὶ τῶν διαφορῶν βαθμῶν τῆς, θέλομεν ἀρχίσει νὰ θεωρήσωμεν πολλὰς ἀνθρώπους εἰς εἷα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον συζῶντας, χωρὶς νὰ ἔχεν κάμνίαν ἐξάρτησιν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ θέλομεν ἐξετάσει τὴν ὀφείλῃσιν ἐν ᾗρεὶ πρὸς ἀλλήλους εἰς αὐτῶν τὴν θεωρεῖσιν. Ἄν ὅμως δύο ἀπ' αὐτῶν συναφθῶσιν ἀλλήλοις εἰς φιλίαν ἀμοιβαίαν, εἶναι δῆλον ὅτι αὐτοὶ θέλουν ἔχει ἐντεῦθεν νέα καθήκοντα· ἀν' ὅ εἷας ἠθελε κάμνη πρὸς τὸν ἕτερον· ἀμμίαν ἀεργεσίαν, ἀναφύονται ἄλλα καθήκοντα ἐκ τῆς· ἀν' δύο ὑποκείμενα διαφορὰ ᾗρεα, ἀρρῆνος διλονότι καὶ θέλεος συζῶνται εἰς συῦδεσμον γαμικόν, ἐκ τῆς πηγάζουν ἄλλα νέα καθήκοντα· ἀν' ᾗρηθησιν ἐξ αὐτῶν καὶ παιδία, τότε προκύπτουν ἄλλα καθήκοντα καὶ τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, καὶ τέτων πρὸς τὰς γονεῖς, καὶ πρὸς ἀλλήλους· ἀν' πολλαὶ φιλίαι συμφωνήσων νὰ συγκροτήσων μίαν μόνον κοινωνίαν, ὑποβληθέντες συμφῶνως εἰς κάποιαν συῦθήκας, ἄλλα νέα καθήκοντα θέλουν προέλθῃ ἐκ τῆς· ἀν' τέλος πάντων πολλαὶ κοινωνίαι μερικαὶ ἐνώθῶσιν ὁμοίως με κάποιαν συῦθήκας, εἰς τὸ νὰ κάμνῃ μίαν ᾗρικὴν κοινωνίαν, ἐκ τῆς ἀναφύονται ἄλλα καθήκοντα. Ἡ ἐξέτασις ὅλων τῶν τῶν διαφορῶν καθηκόντων θέλει εἶναι τὸ ὑποκείμενον τῆς παρόντος Τμήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Καθήκοντα γενικὰ ἀφ' ἑρώτων πρὸς ἀνθρώπου.

Εἶναι γνωστὰ τοῖς πᾶσιν αἱ δύο θρυλλόμεναι ἐντολαί „Μὴ κάμνης εἰς ἄλλον ἐκεῖνο, ὅπῃ μὴ λόγῃ „ὄσον θέλεις νὰ κάμῃ ἄλλος εἰς ἐσένα· καὶ „Κάμνε καὶ εἰς ἄλλους ἐκεῖνο, ὅπῃ μὴ λόγῃ θέλεις νὰ κάμνῃς „οἱ ἄλλοι εἰς ἐσένα „αἱ ὁποῖαι, ἐπειδὴ πηγάζου ἀπὸ αὐτῶν τῶν φύσιν, ὀνομάζονται ἐντολαί, ἢ νόμοι φυσικοί, καὶ δελαμβάνου ἐν γῆρι ἐκεῖνα, ὅπῃ κάθ' ἄνθρωπος ἀφ' ἑκτὸς ὀφείλει πρὸς τὸς ἄλλους. Τέτων ἢ μὴ πρῶτη δελαμβάνει τὰ καθήκοντα ἐκεῖνα, ἀπὸ ὀνομάζονται ἀποφατικά· ἢ δὲ δεύτερα δελαμβάνει ἐκεῖνα, ὅπῃ λέγονται θετικά. Ἄς ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῶν πρῶτων.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Α'.

Καθήκοντα ἀποφατικά.

Κάθ' ἄνθρωπος αἰσθάνεται εἰς ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα νὰ δεπαραβῆ ἐν ἡσυχίᾳ ἐκεῖνα, ὅπῃ εἶναι ἐδικά του. Τέτο τὸ δικαίωμα γινᾶται ἀμέσως ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν τῆς ἰδιοκτησίας· ἐπειδὴ ἰδίον μεκτῆμα ὄσον ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ, εἰ μὴ μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐμοὶ μόνῳ δεποκλειστικῶς ἀνήκει· καὶ ἐκεῖνο ὅπῃ ἐμοὶ μόνῳ ἀνήκει, καὶ πάντα λόγον ἐγὼ μόνος πρέπει νὰ ἔχω τὸ δικαίωμα, πῶτ' ἔστι τῶν κυριότητων καὶ τῶν δυνάμιν νὰ τὸ δεπαραβῶ.

Ἀπὸ ταύτων τῶν ἀρχῶν ἐνάγεται καθ' ἑνάς νὰ συμπεραῖν με συνέπειαν σαφεσάτῳ καὶ δεπολωτάτῳ, ὅτι ὀφείλει ἄρα καὶ αὐτὸς νὰ ἀφίνη εἰς τὸς ἄλλους

λας ἀσφαλή κ' ἡσυχον τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἰδίων τῶν κτημάτων. Ἐπειδὴ αὖ ἦτον εἰς αὐτὸν συγχαρημύον νὰ ἀρπάξῃ τὰ τῆς ἄλλων, ἠθέλεν εἶναι ὁμοίως συγχαρημύον κ' εἰς τῶν ἄλλων νὰ ἀρπάξῃ ἐκεῖνα, ὅπῃ ἀνήκεν εἰς αὐτὸν, κ' ἔτιω δὲν ἠθέλεν ἔχῃ πλέον καὶ νεῖς τὸ δικαίωμα νὰ ἀπολαμβάνῃ ἀποκλειστικῶς παρὰ τῶν ἄλλων τὰ ἑαυτῶν.

Τὸτο τὸ πρῶτον καθήκον, τὸ ὁποῖον καλεῖται καθήκον δικαιοσύνης, εἶναι τόσον ἀπλὴν κ' τόσον ὀκλοκατάληπτον, ὅπῃ δὲν ἰξάρα πάντες δέρεθσαν Φιλόσοφοι, οἱ ὁποῖοι ἐνόμισαν ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ τὸ ὑποθέσῃ ἐντετυπωμύον ἀπὸ τῆς φύσιν, ὡς αὖ νὰ μὴ ἠμπορέσῃ τάχα οἱ ἀνθρώποι νὰ τὸ καταλάβῃ παρ' ἑαυτῶν. Πρὸ τῆς νὰ ἀποδείξῃ ὁ Λάκιος τὸ σῆτον ἐναργῶς τὴν ἀτοπίαν τῆς ἐμφύτων ἰδεῶν, ἠμπορέσῃ νὰ εἶναι κ' συγγνωστότεροι οἱ Φιλόσοφοι τὸ πᾶροξότερον ὅμως εἶναι ὅτι καὶ μετ' ἐκεῖνον παρεσβύον ἀκόμι κάποιοι Φιλόσοφοι τὴν ἠθικὴν αἰδήσιν, ἡ ὁποία ληφθεῖσα εἰς τὴν κυριωτέραν σημασίαν (1), δὲν σημαίνει ἄλλο, εἰμὴ τὰ πρακτικὰ ἀξιώματα, ὅπῃ οἱ Καρτεσιανοὶ ὑπέθετον ἐμφυτα.

Ἀρ-

(1) Λέγω εἰς τὴν κυριωτέραν σημασίαν Ἐπειδὴ αἰτίως δὲ ἠθικὴν αἰδήσιν ἐνοῶν, καθὼς καὶ θέλον μερικοὶ, αὐτὸ τὸ μηχανικὸν ἀποτελέσμα τῆς ἠδονικῆς ἢ ἀλγεινῆς παρεσβολῆς, ὅπῃ ἢ θεῖα μιᾶς ἀγάθης καλῆς ἢ κακῆς παρεσβύει εἰς ἡμᾶς, κ' τὸτο τὸ μηχανικὸν ἀποτελέσμα καθιστῶσιν κειτὴν ἄμεσον τῆς αὐτῆς ἀγαθότητος ἢ ἀχρηστότητος, τότε εἶναι ἔτι μᾶλλον ψεύδεστέρα ἢ ὑπόθεσις κ' ἀτοπωτέρα Ἐπειδὴ αἰτίως ἰδῶ εἶναι νὰ φροδῶσῃ ἄλλον, τὸτο κάμνει βεβαιότατα εἰς ἐμὲ τὸ ἴδιον μηχανικὸν ἀποτελέσμα, εἴτε δὲ νὰ βλάψῃ ἄλλον, εἴτε δὲ νὰ ὑπερασπιδῆ ἑαυτὸν, εἴτε δὲ ἰδίας, εἴτε δὲ δημοσίᾳ ὄχρησίας ἠθέλε τὸ κάμη ἐκεῖνος κ' εἰμὴ ἐγὼ εἰς τὴν πρῶτην πείρασιν τὸν κατακείνω, εἰς τὴν δευτέραν πὸν συγχωρῶ, τὸτο δὲν εἶναι δι' ὅ,τι ἡ μηχανικὴ παρεσβολὴ γίνεται διαφορετικὴ, ἀλλὰ κατὰ λόγον. Ἡ ἠθικὴ αἰδήσις τοῦ καλοῦ εἶναι καθὼς ἡ γέυσις τῆς ὀσμῆς, ἡ ὁποία δὲν κτάται, εἰμὴ δὲ συ-

Ἀρχὴ τῆς ἀπάτης ταύτης εἶναι ἡ καθολικότης τῆς κινήσεως τῶ δικαίῳ καὶ τῶ ἀδίκῳ, ὅπῃ καθορᾶται εἰς ὅλας τὰς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ ἐκτὸς τῆ ὅτι αὐτὴ ἡ ἰδία καθολικότης ἐπιδέχεται μεγάλας ἑξαιρέσεις ἐνθά οἱ ἄνθρωποι εἶναι διεφθαρμένοι ἕνεκα τῶ πάθῃ, ἢ ἕνεκα τῶς προλήψεως, ἢ ἕνεκα τῶς μοχθηρᾶς συνηθείας (1), φθάνει καὶ μία μικρὰ προσοχὴ ἵνα καταλάβωμεν, ὅτι καὶ πᾶσιν εἶναι καθολικὴ εἰς ὅλας τὰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι δεῖ ἡθέλων ἔχει διεφθαρμένῳ τὴν κοινὴν αἰδέσιν ἕνεκα τῶ πάθῃ, ἢ ἕνεκα τῶς προλήψεως, καθ' ὅσον μὲ τὸ νὰ ἡρτηται τῆτο ἕνεκα μίαν ἀπλῆσάτω συνέπειαν, δεῖ εἶναι κανεῖς τὸσον δέηθῃς, ὥστε νὰ μὴ δυσηθῇ νὰ τὸ συμπεραίνῃ. Ἐν ὧ μάλιστα ἡ πείρα αὐτὴ ἡθέλε τὸν ἀναγκάσῃ τέλος πάντων νὰ τὸ συμπεραίνῃ καὶ ἄκων. Ἐὰν τὶ πολλὰ καὶ ἡθέλων ἰδῇ τὰ ὀλέθρια ἀποτέλεσματα, ὅπῃ ἡθέλων τῷ προέλθῃ, ἀπίσως ἦτον εἰς αὐτὸν συγχωρημένον νὰ ἀρπάξῃ ἐλοδθέτως τὰ τῶ ἄλλων.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, ὅπῃ ἔχει καθ' ἑαυτῶν, εἰς τρία πράγματα ἰσχυρότερον ἀνάγεται, εἰς τὸ πρόσωπον, εἰς τὴν ἀφροσύνην, καὶ εἰς τὴν τιμὴν.

δ. Α'. Μηδὲμία παραβλάπτειν εἰς πρόσωπον.

Τέσσαρα εἶναι προσηγορίαι τὰ αἵτια, ὅπῃ κινῶν τὸν ἄνθρωπον νὰ βλάπτῃ τὰς ἄλλας εἰς τὸ πρόσωπον, ἡ πτωχεία, ἡ μέθη, ὁ θυμὸς, καὶ ἡ ὑπερηφάνεια.

Ἡ πτωχεία κατασάίνει τὰς λαποδύτας, τὰς πει-
ρα-

συχνῆς παρατηρήσεως τῶ ἀντικειμένων, ἕνεκα προσεκτικῆς συγκρίσεως, ἕνεκα σπουδῆς, ἕνεκα συχνῆς ἐνὶ λόγῳ σκέψεως καὶ ἀσκήσεως, εἰς τὰ ὅποια βεβαίωτατα δεῖ εἶναι κανεῖς ἔμφυτον.

(1) Ὅρα εἰς τὸ ἡγούμενον Τμήμα Κεφ. Γ'. καὶ εἰς τὴν Μεταφυσικὴν Μέρ. α'. Τμήμ. Α'. Κεφ. Γ'. Ἀρθ. Δ'.

ρατάς, ἢ τὰς μισθωτὰς φρονεῖς. Ἀλλὰ χωρὶς τῶ, ὅτι οἰαδήποτε πτωχεῖα δὲν μᾶς δίδει ποτὲ τὸ δικαίωμα νὰ ἐφορμήσωμεν ἐναντίον εἰς τὸ τῆς ἄλλων πρόσωπον, εἶναι προσέτι ἢ σπανιώτατον μία πτωχεῖα, ὅπως ἄγει τὸν ἀνθρώπον εἰς παρόμοια ἀμαρτήματα, νὰ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀνδύθυνας. Ἡ ἀργία, ἡ ὀκνηρία, ἡ μισοπονία (αὐτὴ συγχωρῆται νὰ εἰπῶ ἔτι), τὰ παιγνίδια, ἡ κραιπάλη, ἡ ἀσέλγεια εἶναι αἱ κακίαι, ὅπως καταστάντων τὰς τοιαύτας ἀνθρώπους εἰς μίαν πτωχεῖαν ἐκείνην, ἢ κατ' ἀξίαν τῆς πράξεώς τας. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ δύσκολον νὰ διορθωθῇ ἀπὸ αὐτὰς τὰς κακίας ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον μὲν τὴν πολυχρόνον συλήθειαν ἔγιναν ἔξεις, εἶναι φανερόν πόσον ὠφέλιμον εἶναι νὰ ἀπομακρυνέται ἀπ' αὐτὰ ἢ νεότερος ἀμέσως ἀπὸ τῆς πρώτης χρόνης τῆς ἡλικίας, ἢ νὰ σιωπῆται ἔξ ἀπαλῶν οὐδύων εἰς τὴν ἐγκράτειαν (σωφροσύνην), εἰς τὴν ἀχολίαν, ἢ εἰς τὴν φιλοπονίαν.

Ἡ μέθη εἶναι ἡ δεύτερα, ἢ ἴσως ἡ πλέον συχνότερα αἰτία τῆς ἐρίδων (καυγάδων), τῆς βραυμάτων, ἢ τῆς σφαγῶν. Αὐτὴ ὅποτε εἶναι πάντῃ ἀκυσία, καθὼς ἢ συμβαίνει πολλάκις, ἢ τοιαύτη, ὥστε νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ κράτος τὴν χῆσιν τῶ λόγου, αἱ πράξεις, ὅπως πλμῶνται εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, δὲν ὑπάγονται εἰς δέξιόν τι ἐγκλήματος, καθὼς μήτε αἱ πράξεις εὐδὲς φρενητικῆς, ἢ μανικῆς. Εἶναι ὅμως πράγμα πολλὰ σπάνιον νὰ εἶναι καὶ συμβεβηκός, ἢ πάντῃ ἀκυσία ἢ μέθη· καὶ δέξιός ὅπως εἶναι θεληματικῶς καὶ ἐν συνειδήσει ἐκτίθεται εἰς τὸν κίνδυνον νὰ χάσῃ τὸ λογικόν τι, γίνεται εὐνοχος οἰσδήποτε ἀμαρτήματος, ὅπως εἰς τοιαύτῃν κατάστασιν ἐργάζεται. Διὰ τῆτο ὁ Πιπτακός, εἶναι νὰ ἀποβέβῃ δὲν δὲν εὐκολώτερα τὰς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ νὰ ἐκτίθενται εἰς παρόμοιον κίνδυνον, ἢ θελε νὰ τιμωρῶνται διπλῶς τὰ ἐκ μέθης ἀμαρτήματα. Εἰς ἄλλας πάλιν τόπους οἱ μέθυσοι ἐτιμωρῶντο ἀτιμῶσει δημοσίᾳ· εἶναι τί δὲν εἶναι τῆ

τῆ ἀληθείᾳ ἄλλη κακία, ἡ ὅποια νὰ κάμνη τὸν ἀν-
 ἄθρωπον πλέον ὑκαταφρόνητον, πλέον ἀξιομίσητον ἀ-
 πὸ τῶ μέθω, ἡ ὅποια τὸν κατασαίνει ὅμοιον με-
 τὰ ἄλογα κτύη, καὶ ἔτι χείρονα καὶ αὐτῷ τῆ ἀλό-
 γων.

Ὁ θυμὸς ἐνεργεῖ καὶ αὐτὸς ἢ ἐκ πρώτης ὀρμῆς, ἢ
 μετὰ τινα σκέψιν καὶ συειδήσιν. Εἰς τῶ πρώτῳ ὀρ-
 μῶ τῷ θυμῷ ὁ ἀνθρώπος δεῖ εἶναι κύριος ἑαυτοῦ·
 καὶ ὅσα πράττει εἰς αὐτῶ τῶ πράξασιν, εἶναι ἀ-
 νόθως εἰς ὅλα, ἐπειδὴ γίνονται χωρὶς σκέψιν, καὶ
 ἐκ μόνης μηχανικῆς κινήσεως. Σπανιάκις ὅμως συμ-
 βαίνει ὅπως αὐτὴ ἡ πρώτη ὀρμὴ νὰ ἀφαιρῆ τὸν ἀν-
 ἄθρωπον τὸσον ὀγλίγωρα εἰς τῶ πράξιν, ὥστε νὰ
 μὴ τῷ ἀφίνη εὐδία καιρὸν νὰ σκεφθῆ, καὶ νὰ βελού-
 θῆ· πολλάκις μάλιστα τῷ ἀφίνει ἀρκετὸν χρόνον ἵνα
 τῷ ἀλάχισον δεῖ νὰ γνωεῖσῃ τί κάμνει. Καὶ εὐθὺς
 ὅπως ἡ σκέψις καὶ ἡ συειδήσις ἀρχίζεν νὰ λάβεν
 χώραν εἰς τῶ πράξιν, ἀρχίζει καὶ ὁ θυμὸς νὰ γί-
 νεται ὑπόθως.

Ὁ θυμὸς πότε μὴ γυρνᾷται ἀπὸ φθόνον, ἢ κακοή-
 θειαν· πότε δὲ ἀπὸ ὕβριν ἢ ἀδικίαν γεγονεῖαν. Ὁ
 φθόνος καὶ ἡ κακοήθεια πηγάζεν προσημελῶς, ὡς εἴ-
 ρηται, ἀπὸ τῶ ἱπερηφανίαν· ἀγανακτεμεν δὲ ὅτι
 βλέπομεν ἄλλας ἀνώτερας καὶ κρείττονας ἡμῶν αὐτῷ,
 καὶ τῷ εἶναι φθόνος· ἀγανακτεμεν καὶ ἐπίστε δι' ὅτι
 βλέπομεν ἄλλας ὁμοίους ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ παχίζομεν
 νὰ τῷ κάμωμεν κακὸν, δεῖ νὰ τῷ καταστήσωμεν κα-
 τωτέρως, καὶ ἀδραβδόμενοι ἐπειτα πορὸς ἡμᾶς νὰ αἰ-
 θάνωνται τῶ ἡμετέραν ὑπεροχῶ, καὶ τῷ εἶναι κα-
 κοήθεια. Τὸ ἀδικον ὅμως καὶ ἡ αἰχρότης καὶ τῷ δύω
 τέτων παθῶν εἶναι τῷ πρόδηλος, ὅτε δεῖ χειά-
 ζεται μήτε νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ αὐτῷ.

Ὁ θυμὸς, ὅπως προέρχεται ἀπὸ ὕβρεις γεγονεῖας,
 φαίνεται καὶ πρώτῳ ὀπιδεώρῃσιν συγγνωστότερος, καὶ
 εἶναι τῷ ὅτι ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ τῷ πρώτης ὀρ-
 μῆς. Ὅπῃ ὅμως σωεχίζεται, καὶ λαμβάνει χώραν
 ἢ σκέ-

ἡ σκέψις, ὅποταν γίνεται μῖσος ἢ μῦσις, καὶ πολὺ
 φερατότερον ὅταν ὀργᾶ εἰς ἐκδίκησιν, τότε εἶναι ἀ-
 ξιοκατάκειτος φερατότερον ἄπὸ κάθε ἄλλο πάθος.

Ἐπειδὴ, μ' ὅλον ὅπῃ εἶναι γνώμη τινῶν παλαιῶν
 Φιλοσόφων, ὅτι εἶναι συγχωρημῶν νὰ ἀνταποδίδω-
 ται κακὸν ἀπὸ κακῆς, καὶ λέγει ὁ Κικέρων (Περὶ
 Καθηκόντων Βιβλ. Α'. Κεφ. 6.) ὅτι τὸ πρῶτον κα-
 θήκον τῆς δικαιοσύνης εἶναι νὰ μὴ βλάπτωμεν τινὰ,
 ὅποταν αὐτὸς δὲν μᾶς βλάψῃ· ὡς αὖ τὰχα τὸ νὰ
 τὸν βλάψωμεν, ὅταν μᾶς βλάψῃ, νὰ ἦτον συγχωρη-
 μῶν· κυρίως ὅμως κἀνείνα πρᾶγμα δὲν ἔμπορεῖ
 ποτὲ νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀνθρώπον τὸ δικαίωμα τῆ νὰ
 κάμῃ ἐκδίκησιν. Ἐχει ἔμφυτον τὸ δικαίωμα τῆ νὰ
 διαφεντεύθῃ, ὡς αὖ ὅπῃ τῆτο εἶναι συνημῶν με-
 τὸ τῆς ἰδίας αὐτῆ συτηρήσεως· ἔμπορεῖ νὰ ἔχῃ καὶ
 τὸ δικαίωμα τῆ νὰ τιμωρήσῃ τὸν βλάψαντα (μετὰ
 ὅρα, ὅπῃ μετ' ὀλίγον θέλωμεν σημειώσῃ), ἀλλὰ νὰ
 τὸν ἐμποδίσῃ ἄπὸ τὸ νὰ τολμήσῃ νὰ τὸν βλάψῃ καὶ
 ἄλλω φερατῶν· μ' ὅλον τῆτο ἢ ἐκδίκησις εἶναι πάντοτε
 βάρβαρος ἢ θηριώδης, καὶ δὲν διαφέρει ἄπὸ τῆς ἀδι-
 κίας, εἴμῃ καὶ τὸν χρόνον καὶ τῆς τάξιν, καὶ τὸ σοφὸν
 λόγιον τῆ Σενέκα (Περὶ θυμῆ Βιβλ. Α'.)· εἶναι
 μάλιστα καὶ πλέον τὶ τῆ θηριώδους· ἐπειδὴ, αὖ ἢ ὅ-
 χοντα δάκνη τὸν πατήσαντα, αὖ ὁ σκύλος δάκνη τὸν
 ἀπειλήσαντα, ἢ τύφαντα, τὸ κάμνεν πάντοτε ἀλλὰ νὰ
 διαφεντεύθῃν, καὶ μῖσος ὀπίμονον καὶ μεμελετημῶν
 μόλις εἶναι γνωστὸν εἰς τὰ κτῆνη.

Καὶ αὐτὸ τῆς τιμωρίας τὸ δικαίωμα, ἐφ' ὅσον τεί-
 νει εἰς ἀσφάλειαν καὶ ἀπαλλαγὴν τῆς μελλούσων ἀδι-
 κιών, ἔμπορεῖ νὰ ἀνήκῃ εἰς καθ' ἑνα προσωπικῶς
 ὅποταν ζῆ εἰς τόπος, ἐν οἷς εἶναι σερμημῶς καὶ νό-
 μων καὶ διοικήσεως· εὐθύς ὅμως, ὅπῃ εἶναι εἰς κοι-
 νωνίαν, τῆτο τὸ δικαίωμα τῆ τὸ ἀδραχρεῖ εἰς τῆς
 κοινῆς διαίτησιν καὶ ὀξυσίαν· καὶ ἀλλὰ νὰ εὖρη διόρθω-
 σιν τῆς ἀδικίας, ὅπῃ ἔλαβε, καὶ ἀσφάλειαν ἄπὸ τῆς
 μελλούσας, ὀφείλει νὰ προσρέξῃ εἰς τὴν κοινῆς ὀξυ-
 σίαν.

σίαν· ἐπειδὴ δὲν ἴμπορεῖ νὰ συσταθῇ κοινωνία, ἀ-
νίσως τὸ δικαίωμα τῆς ἐπι μέρους ἐκδικήσεως ἤθελεν
ἀνήκει εἰς κάθε ἄτομον.

Τὸ πνεῦμα τῆτο τῆς ἐκδικήσεως τὸ ἔχει προηγου-
μένως εἰς τὰς ἀνθρώπους μία ἄλογος ὑπερηφανία.
Ὁργῶσιν εἰς ἄμυναν δι' ὅ,τι φοβῶνται τὴν κηλίδα
τῆς ἐξουθενήσεως, ἢ τῆς ἀδυναμίας· ἀλλὰ ποῖον ἔ-
παινον ἐλπίζει νὰ ἀπολαύσῃ εἰς ἐπιρρέπης εἰς
ἐκδίκησιν; Κάμνει τὴν ἐκδίκησιν (αὐ φθάσῃ νὰ τὴν
κάμῃ) διὰ προσασίας ἑτέρων, ἢ διὰ τῆς ἐξουσίας,
ἢ διὰ χημάτων, καὶ ὁ ἔπαινος τότε ἀνήκει εἰς τὰ χη-
μάτα τε, ἢ εἰς τὸν βαθμὸν τε, ἢ εἰς τὰς προσάτας τε,
καὶ ὄχι εἰς αὐτόν· ἢ τὴν κάμνει διὰ τῶν ἰδίων τε χει-
ρῶν, καὶ ὅλος ὁ ἔπαινος, ὅπως ἴμπορεῖ νὰ ἐλπίσῃ ἐν-
τεῦθεν, εἶναι ὅτι ἔχει μῦας ἰχυροτέρους, ἢ μέλη δυ-
κινητότερα, ἢ ὄπλα ἐπιτηδειότερα· ἀλλ' ὁ ἔπαινος ἔτος
ἴμπορεῖ ποτε νὰ συκρηθῇ μὲ ἐκεῖνο τὸ ὑψηλὸν με-
γαλεῖον εἰς ἀνθρώπου μεγαλοφύχου, ὅστις ἴμπορεῖ
νὰ νικᾷ ἑαυτὸν, καὶ νὰ παρέχῃ χηναιοφρόνως συγγνώ-
μην εἰς τὸν ἄρξαντα χειρῶν ἀδίκων; Ἀδελανὸς ὁ Λυ-
τοκράτωρ μόλις ἀέβη εἰς τὸν θρόνον, καὶ διαλεγόμε-
νος πρὸς εἰνα παλαιὸν ἐχθρόν τε, τῶρα πλέον ἐγλύ-
τωσες, τὸ εἶπε, δείχνωντας μὲ τῆτο πόσον ἀνάξιον
αὐτοκράτορος ἐνόμιζε τὸ νὰ τὸν ἐκδικηθῇ. Πόσον ἀξιο-
σέβαστοι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅπως ἔδωκαν τὰ εἰδοξά αὐτά-
δείγματα τῆς ποιαύτης χηναιοφροσύνης! Ὁ Φωκίων, κατα-
δικασθεὶς ἀδίκως αὐτὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς θάνατον,
δὲν δίδει ἄλλου αὐταγγελίαν τῆς ὑμῶν τε, εἰμὴ νὰ συγ-
χωρήσῃ τὰς Ἀθηναίους. Ὁ Κάτων, ὑβριθεὶς αὐτὰ τι-
νος τῶν χυδαίων, ἀλησμονεῖ καὶ τὴν ὑβριν, καὶ τὸν ὑ-
βρίσαντα. Ὁ Αὐγαστος, ἐπιβλασθεὶς αὐτὰ τῶν Κίννων,
τὸν ὁποῖον κατόβηργετισε πρότερον, δὲν ἔκαμνεν ἄλλου
ἐκδίκησιν, αὐτὰ μόνον τὸν ἔκαμε νὰ αἰχμηθῇ διὰ
τὴν ἀγνωμοσύνην του, κάμνωντάς τον ἄλλας νέας καὶ
μεγαλητέρας εὐεργεσίας. Ταῦτα τὰ ἀξιαγάπητα καὶ ἀ-
ξιοσέβαστα οἰόματα ποῖος δὲν τὰ φοριμᾷ ἀπὸ τὰ ἀ-
ξιο-

Ξιομίσηται ὀνόματα τῆς Μηδείας, τῆς Ἀΐδας, καὶ ἄλλων τοιούτων δειβοήτων διὰ τὰς ἀπανθρώπους ἐκδικήσεις, ὅπῃ ἔκαμαν;

Ὅτι ἦτον ἐπαινετὸν ἢ ἐκδίκησις εἰς τὰς πρώτας χρόνας τῆς βαρβαρότητος, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐτιμῶσαν, ὡς εἶδοντες ἀνώτεροι, εἰμὴ μόνον τὴν ἀνδρείαν τῆς σώματος, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ τὸ καταλάβῃ τις· τὸ νὰ ὑποὶδεν ὅμως καὶ τὴν σήμερον εἰς τὴν ἐκδίκησιν τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἔχον καθεστῆμι τὴν τιμὴν εἰς τὸ σῶμα, χωρὶς νὰ ἰξέλθον εἰς τὴν σωφιστικὴν ἢ τιμὴν, τῆτο εἶναι τὸ πάντων αἰχισον. Καὶ ἠθέλων αἰχμηθῆν ἴσως πολλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, ἀπίσως ἐσοχάζοντο, ὅτι ἡ πρόληψις, ὅπῃ κάμνει τὰς ἀνθρώπους νὰ ἀδράχων τὰ ὄπλα εἰς κάθε μικρὰν ὕβριν ἢ ἀδικίαν, ὅπῃ τὰς κάμνει νὰ νομίζον, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀρθῆ ἢ ὕβρις, εἰμὴ δι' αἵματος, εἶναι εἷνα λείψανον τῆς μεγάλης ἀμότητος καὶ θηριωδίας, ὅπῃ μᾶς ἔφερον ἐκ τῆς βορείων μερῶν οἱ βάρβαροι, καὶ ἐπολυπλασιάθη ἔπειτα εἰς τὰς καιρὰς τῆς καβαλαρίας (ἰππείας), καὶ παρεπέμφθη εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν ὑπερηφανίαν τῆς ἀνοήτων καὶ ἀλαζόνων νέων. Ἡ ὁποία πρόληψις, μ' ὅλον ὅπῃ εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐμειώθη ἐν μέρει ὅξ αἰτίας τῆς πολυτελείας καὶ τῆς μαλθακίας φεραστότερον, ὅξ διὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, δὲν ἠρέπει ὅμως νὰ ἐλπίσωμεν, ὅτι ἐσβέθη δι' ὅλα, ἐν ὅσῳ δὲν ὅξ αλειφθῆ τελείως ἢ ὑπόληψις, ὅπῃ τὴν ἔχει καὶ τὴν ἀναζωπυρεῖ ἀκόμι εἰς πολλὰς· τῆτο δὲ πάλιν δὲν ἠμπορεῖ νὰ γῆ, ἀπίσως δὲν προσδεθῆ, ἔπως εἰπεῖν, δημοσίῳ ψηφίσματι εἰς τὰς τοιαύτας ἐκδικήσεις τσαύτη δυσφημία καὶ ἀτιμία, ὅση τιμὴ καὶ ἔπαινος ἀδίκως εἰς αὐτὰς ὑποδίδεται.

Ἡ τετάρτη αἰτία, ὅπου κινεῖ τὸν ἀνθρώπον νὰ βλάβῃ ἄλλον εἰς πρόσωπον, εἶναι ἡ ὑπερέχουσις. Διὰ τὴν εἶναι σπανίον ἢ ὑπερτέρα ἰχὺς νὰ μὴ παραινῆσθαι τὸν ἔχοντα νὰ τὴν κακομεταχειρισθῆ, διὰ

ἐκείνῳ τῷ ἡδονῷ, ὅπῃ ἔχει καθ' ἑαυτῆς, ὡς αὐτῆ-
 ρω ἐσημειώσαμεν, νὰ αἰδανέται, πρὸς τὰς ἑαυτοῦ
 παρὸς τὰς ἄλλας, τῷ ἰδίῳ αὐτῷ ὑπερόχῳ· καὶ τὸ
 ἦτοι ἐπιφορτίζωντάς τας μὲ ὕβρεις, ἢ κάμνωντάς τας
 σκλάβους τε.

Μία τοιαύτη κατάχρησις τῆς οἰκείων δυνάμεων κά-
 μνει τὰς τυρανίας εἰς τὰ μεγάλα βασίλεια, καὶ τὰς
 καταδυναστεύοντας τῆς ἀδυνατῶν καὶ πτωχῶν εἰς τὰς
 μικροτέρας κοινωνίας· ἢ ὅποια ἀναπτύσσεται, τὸτ' ἔ-
 σιν ἀναφαίνεται δι' αὐτὸς εἰς ἀπαλῶν ὀνύχων καὶ εἰς τὰ
 βρέφη, τὰ ὅποια δοκιμάζον μίαν κατάπτυσον ἡδον-
 νῷ, ὡς ἐσημειώσαμεν εἰς τὴν παρὸς τὸν Κόμητα Κά-
 ρολον Βεττόνιον ἐπιστολῷ (1), νὰ κάμνον κακὸν εἰς
 τὰ ἄλλα, μόνον καὶ μόνον ἵνα νὰ ἐπαδείξον τῷ ὑπε-
 ροχῷ τῆς ἰχύος των.

Καὶ ταύτῃ τῷ κατάχρησιν τῷ ἐθεώρησε καὶ αὐ-
 τῷ ὁ Χόββης (Hobbes) ὡς μίαν ὁρμὴν τῆς φύ-
 σεως, ὡς μίαν φυσικὴν κατάστασιν τῆς ἀνθρώπου· ἀ-
 δίκως ὅμως καὶ πρὸς ἀλόγως· ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ φύσις βροῦ
 ἀκαταπαύτως μὲ τὰς φωνὰς τῆς αἰσθητικότητος, καὶ
 τῆς λογικῆς, ὅτι εἶναι ἀνάξιος καὶ τῆς ὀνομασίας τῆς
 ἀνθρώπου, ὅποιος μεταχειρίζεται θηριωδῶς τῷ ὑπε-
 ροχῷ τε εἰς τὸ νὰ καταθλίψῃ, καὶ νὰ καταδυναστεύῃ
 τὰς ὁμοίους τε.

Ἐκεῖ-

(1) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη φησὶ ἐπιτίθει εἰς εἷς εἷς Σύνγραμμα τοῦ
 Συγγραφέως μας, ἐπιγραφόμενον Nouvelle Morali, ἦτοι Ἡθικὰ Διη-
 γήματα· Σύνγραμμα ἀξιολογώτατον καὶ διὰ τῷ ἀφράδην καὶ κα-
 θαρότητα τῆς γλώσσης, καὶ διὰ τὰ παραδείγματα τῆς ἀρετῆς, ὅπῃ
 λαμβάνει ὑποθέσεις τῆς διηγημάτων. Τὸ ὅποιον συνίσταται, εἰς
 δύο Τόμους ἰσομεγέθεις σχεδὸν μὲ τὸν παρόντα, καὶ ἦτον δι' ἑνὸς
 ἔργον νὰ μεταφραθῇ εἰς τὴν γλῶσσαν μας, καὶ νὰ ἀναγινώσκῃται
 εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα μας ἀπὸ τῆς ὀκτωήτης καὶ τῆς Ψαλπιείας, εἰς
 τὰ ὅποια κατατείναν ἀνωφελῶς, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ἐπιβλαβῶς ἀπὸ
 παιδὸς τὸν πολὺτιμον καιρὸν τῆς ἡλικίας των, δὲ τὸν ὅποιον κρέ-
 μαται ἢ ἀπλάσις καὶ ἀμαρτία τῆς ἡδῶν!

Ἐκεῖνο δὲ, ὅπῃ συνηθίζει νὰ μᾶς κινῆ θεωροῦ-
 τερον εἰς τῆτο, εἶναι ἡ ἀσφάλεια τῆ νὰ μὴ κατα-
 πύσωμεν νὰ δοκιμάσωμεν ὀντεῦθεν ζημίαν. Εἶναι ὁ-
 μως μυρία ὀλέθρια παραδείγματα, τὰ ὅποια ἔσπε-
 ρε νὰ μᾶς σηκώσῃ ταύτῃ τῷ ματαίῳ πρόληψιν
 τῆς ἀσφαλείας. Τὸ νὰ κάμη τις κακὸν εἶναι τόσον
 εὐκόλον, ὅπῃ δὲν εἶναι αὐθρῶπος τόσον ἀδύνατος καὶ
 ἐπιθανὸς καὶ πτωχός, ὥστε, ὅταν πρόκηται τῆτο, νὰ
 μὴ ἠμπορέσῃ τάχιον, ἢ βράδιον νὰ τὸ κατορθώσῃ.
 Διατὶ τί ὅπου δὲν φθαίνει ἡ λεοντῆ, μεταχειρίζεται
 τῷ ἀλώπεκῳ· ὅπῃ δὲν ἰχθύον αἱ χεῖρες, ἀναπλη-
 ρώνει ἡ γλῶσσα· ὅποιας ὑβρίζει, ἢ ἀδικεῖ ἄλλον,
 δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι δὲν
 θέλει λάβῃ τὴν ἐκδίκησιν. Ὁ αἰσωπικὸς αἰετὸς θαρ-
 ρῶν εἰς τὰ πτερά τε, παρπαίζει τὰς ἀπειλάς καὶ κα-
 τήρας τῆς ἀλώπεκος, τῆς ὁποίας ἤρπασε καὶ κατέφα-
 γε τὰ τέκνα· τὸ πῦρ ὅμως κρημνίζει τὰ πτελιὰ τῆ
 αἰετῆ ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο δένδρον, εἰς τὸ ὁποῖον
 δὲν ἠμπορῆσε νὰ φθάσῃ μὲ τὰς οἰκείας τῆς δυνάμεις
 ἢ ἀλώπηξ, διὰ νὰ κάμη τὴν ἐκδίκησιν. Ὁ κάθαρτος, καὶ
 ἀπὸ τῆς κόλπας τῆ Διὸς ἀποτινάσσει, καὶ συστρίβει τὰ
 αὐγά τῆ αἰετῆ, ὅς τις θαρρῶν εἰς τῷ ὑψηπέταυ τε,
 κατεφρόνησε τὴν ἰκεσίαν τῆτε τῆ μικρῆ ζωῆς. „ Οὐκ
 „ δύνῃσιν ἔγω μικρὸν ζωῆιον, ὃ προπηλακισθὲν ἔκ
 „ αὐτῶ ἀμύεται τὸν προπηλακίσαντα! Τῆτο ἄς τὸ ἔχη
 ὁ φρόνιμος εἷνα ἀξίωμα.

Δ. Β'. Μηδὲμία παραβλάπτειν εἰς τὴν
 πειρασίαν.

Τὰ μέσα, ὅπῃ μεταχειρίζονται οἱ ἄτιμοι διὰ νὰ
 ἀρπάξω τὸ ξένον πράγμα εἶναι δύο· βία καὶ πα-
 νουργία. Ἐγὼ ὅμως δὲν θέλω ὀμιλήσῃ ὀνταῦθα τε-
 λείως περὶ τῶ φανερῶν καὶ κεκρυμμένων ληστῶν, οἱ
 ὅποιοι

ἑποῖοι ἀλύσεσι καὶ δεσμευτείοις μάλλον, ἢ λόγοις καὶ ὑποδείξεσι Φιλοσόφων ἀνασέλλονται, καὶ τὸν Κικέρωνα (Περὶ Καθηκόντων Βιβλ. Γ'. Κεφ. 3. καὶ 8.)· αὐτὶ δὲ τότε θέλω ἐκθέσει, ὡς οἶόν τε συντόμως, ἐκεῖνα, ὅπῃ οἱ κανόνες τῆς δικαιοσύνης, καὶ τῆς καθήκοντος ἀπὸ κάθε τίμιον ἀνθρώπου ἐν γῆρι ἀπαιτῶσιν.

Α'. Λοιπὸν ὀφείλει κάθε τίμιος νὰ μὴ οἰκειοποιῆται ὄχι μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον ἰξούρει φανερά ὅτι ἀνήκει εἰς ἄλλον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο, ὅπῃ εἶναι ἀμφίβολον, ἕως νὰ ἀφλυθῆ αὐτὴ ἡ ἀμφιβολία (1).

Β'. Ὅποτε ὁ λόγος εἶναι περὶ πράγματος ἀμφιβολία, ἔχει καθύστερ τὸ δικαίωμα νὰ προβάλλῃ τὰ δικαιολογήματά τε· πρέπει ὅμως νὰ τὸ κάμνῃ μὲ εὐόπῃς τιμίαις καὶ εἰλικρινεῖς. Ἀπέσω κάθε ὑβρις, κάθε ἀπάτη, κάθε ραδιεργία· κἀνείς δὲν πρέπει νὰ μεταχειρισθῆ εἰς ὄφελός τε τῆς ἀδυναμίας, ἢ ἀναιθυσίας, ἢ ἀνεπιτηδειότητος τῆς ἄλλου· ἀλλέως κάθε κτηῆσις γρομῆν μὲ τοιαῦτα μέσα, θέλει εἶναι πάντοτε ἀδίκος καὶ ἀτίμος.

Γ'. Εἰς τὰς ἀγοράς, εἰς τὰς πωλήσεις, εἰς τὰ συναλλάγματα, καὶ λιφοδοσίας πρέπει νὰ κυριεύῃ ἡ καλὴ πίσις, καὶ ἡ ἀκρίβεια· μήτε ὁ πωλητὴς πρέπει νὰ καταχῆται τῆς πλεονεξίας, ἢ ἀπειρίας τῆς ἀγοραστῶν, ἢ νὰ ζητῆ θεματέτερον ἀπὸ τὸ δίκαιον, μήτε ὁ ἀ-

(1) Διονύσιος ὁ τύραννος τῆς Συρακυσίων, διὰ νὰ πάρῃ τὴν χρυσίαν χρυσίδα τῆς Ἀσκληπιῆς ἀπὸ τῆς Ἐπίδαυρον, καὶ τὴν χρυσίαν χλαμύδα τῆς Διὸς ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας, εἶπε πρὸς τὴν πρώτην, ὅτι ὄντως τῆς Ἀπόλλωνος ἀγλαῖαι, δὲν ἤρμοζε νὰ ἔχη γῆρας ὁ ἕός τε· καὶ πρὸς τὴν δεύτερην, ὅτι ἡ τοιαύτη χλαμύς ἤτον πολλὰ βαρῆα διὰ τὸ καλοκαῖει, καὶ πολλὰ ψυχρὰ διὰ τὸν χειμῶνα. Πόσοι καὶ τῆς σήμερον αἰχμωόμενοι νὰ ἀρπάσων τὰ τῆς ἄλλων γυμνῆ τῆ κεφαλῆ δὲν παχίζεν νὰ καλύψου τῆς ἀρπαγῆς, μὲ παρὰ τὰς οἰκίας μὲ τὰς τῆς Διουσίας!

ὁ ἀγοραστὴς εἶναι δίκαιον καὶ τίμιον νὰ μεταχειριθῇ τὴν ἀνάγκην, εἰς τὴν ὁποίαν δέσκεται ἐπίθετο ὁ πωλητὴς, ἢ τὴν ἀπειρίαν τε, ἢ νὰ τὴν ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν δίκαιαν τιμὴν τῆς πράξεως (1). ὁ πᾶντων δὲ ἀπέσω τὸ ψεῦδος καὶ ἢ ἀπάτη εἰς τὸ μέτρον, εἰς τὸ ζύγι, εἰς τὴν ποιότητα τῶν πραγμάτων, ἢ τῶν χρημάτων, καὶ τὰ ἀδαπλήσια (2).

Δ'. Εἰς

(1) Ὁ Σκέβουλας συμφωνῶν τὴν τιμὴν εὐδὸς ὑποστικῆς, ἀφ' ἧς ἤκαστος ὁ πωλητὴς ἐζήτησεν ὀλιγώτερον ἢ ὅτι αὐτὸς ἐτιμῶσε τὸ ὑποστικόν, ἐδέχθη τὴν ἐπὶ ἑκατὸν χιλιάδας σατήρων. (Κικέρων περὶ Καθηκόντων Βιβλ. Γ'. Κεφ. 8.)

(2) Ὅσον ἢ τὴν ποιότητα τῶν πραγμάτων, ὅπου ἔχον ἐλαττώματα γνωστὰ μόνον εἰς τὸν πωλητὴν, τὰ ὅποια ὁ ἀγοραστὴς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ γνωρίσῃ, εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἀνόμιλον, ὅτι ὁ πωλητὴς εἶναι ὑπόχρεως νὰ τὰ φανερῶσιν, καὶ τὸ εἰς πολλὰς περιπτώσεις διορίζεται ῥητῶς ὑπὸ τῆς νόμου. Ζητεῖται μόνον, ἂν εἶναι ὁμοίως ὑπόχρεως νὰ φανερῶσιν καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια μετεῖσαν κοροσχελῶν ἠμπορεῖ νὰ τὰ γνωρίσῃ παρ' ἑαυτὸν ὁ ἀγοραστὴς εἰς τὴν ὁποίαν πείσασιν, μετ' ὅλον ὅτι ὁ Κικέρων (αὐτόδι) τὸν θέλει ἀναγκάτως ὑπόχρεων, φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἔχει χρεὸς ἀπαραίτητον, ἂν μόνον δὲν μεταχειρίζεται καμμίαν τέχνην ἢ νὰ τὰ καλύψῃ, ἀλλ' ἀρκῆται μόνον νὰ τὰ σιωπήσῃ, μήτε μεταχειρίζεται τὴν ἀγνοίαν καὶ ἀπειρίαν τῆς ἀγοραστῆς εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ τιμὴν περισσότεραν τῆς ἀρεπτοῦς.

Κινεῖ ὅμως εἰς ἄλλο ζήτημα εἰς πεύτην τὴν ὑπόθεσιν ὁ Κικέρων (αὐτόδι Κεφ. 7.), τὴν ὁποίαν ἴσως δὲν εἶναι ἀκαιρὸν νὰ τὴν ἀναφέρω ἐνταῦθα εἰς πλάτος. Ὑποθέτει εἰς τὴν ἔμπορον, ὅτι κινεῖ ὑπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἢ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ρόδον, μετ' εἰς πλοῖον φορτωμένον σιταί. Φθάνει ἐκεῖ εἰς εἰς καιρὸν μεγάλης σιτοδείας, καὶ ζητεῖται, ἀπίσως ἰξούρωντας ὅτι ἐκίνησαν ὑπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἄλλα πλοῖα φορτωμένα ὁμοίως σιταί, ὅφλη νὰ τὰ φανερῶσιν εἰς τὴν Ρόδον, ἢ νὰ τὰ σιωπήσῃ, ἢ νὰ πωλήσῃ εἰς καλλίτεραν τιμὴν τὸ σιταί. Εἰς τὴν περὶ τῆς διάλεξιν παρεισάγει τὸν Διογένην εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅστις διστάζει, ὅτι ὁ πωλητὴς ἦτον ὑπόχρεως νὰ φανερῶσιν τὰ ἐλαττώματα τῆς παραματείας κατὰ τὴν ψήφον τῆς πολιτικῶν νόμων, κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως ὀφείλει νὰ παχίσῃ χρεὸς δολιότητε νὰ πωλήσῃ τὴν παρα-

μα-

Δ'. Εἰς τὰς ὑποχέσεις ἢ συμφωνίας ὁ δοθεὶς λόγος (ἢ παρόλα) πρέπει νὰ εἶναι ἀπαράβατος· ἢ εἰς τὸτο πρέπει νὰ μεταχειρίζονται οἱ συμφωνῶντες ἢ υποχόμενοι ὄχι μόνον μεγίστην εὐλικρίνειαν, ἀπεχόμενοι πάσης δολιότητος, ἀλλὰ καὶ μεγίστην σαφήνειαν

ματιῶν εἰς καλλιτέραν τιμὴν· καὶ τὸν Ἀντίπατρον μαθητιῶντα, ἐς τὴν ἐδόξαζεν ἐναντίον, ὅτι ὀφείλει δηλαδὴ ὁ πωλητὴς νὰ φανερώσῃ ὅλα, εἰς ζήτησιν ὡς ὁ ἀγοραστὴς νὰ μὴ ἀγνοῇ κανένα ὑπόκειντα, ὅπῃ εἶναι γνωστὰ εἰς τὸν πωλητιῶν. Ἐγὼ ἔφερον, λέγει ὁ Διογένης, τὸ σιτάει μὲ ἐδῶ, τὸ εὐγάλα εἰς τὴν ἀγοράν, δὲν τὸ πωλῶ ἀκραιβάτερα ὑπὸ τῆς ἄλλης, ἀλλ' ἴσως καὶ φθινότερα, ἀλλ' ὅμως ἔχω πειροσώτερον ποσώματα· ποῖον ἀδικῶ μὲ τὸτο; — Τί λέγεις; ὑποκρίνεται ὁ Ἀντίπατρος, ἐσὺ ὅπῃ χρεωστὴς νὰ φροντίσης περὶ τῆς ἀνθρώπων, καὶ νὰ δευδύης τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, ὅπῃ ἐχρηστήθης ὑπὸ νόμου, οἱ τινες σὲ διοεῖζεν νὰ ὑπακούης πάντοτε εἰς ἐκείνα τὰ ἀξιώματα τῆς φύσεως, τὰ ὁποῖα θέλεις, ὅπῃ τὸ ἐδικόν σου συμφέρον νὰ εἶναι συμφέρον τῆς κοινῆς, ἢ ἀνάπαλιν, θέλεις κρύψει ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου τὴν εὐτυχίαν ἢ δόδαμονίαν, ὅπῃ τῆς παρρησιάζεται; — Ἄλλο εἶναι τὸ κρύπτειν, ἢ ἄλλο τὸ σιωπᾶν, ὑποκρίνεται ὁ Διογένης. Ἀνίσως ἐγὼ τώρα δὲν σοὶ λέγω ὁποῖα εἶναι ἡ φύσις τῆς θεῶν, ὁποῖον τὸ τέλος τῆς ἀγαθῶν, ἀγαθῶν, ἀγαθῶν, τῆς ὁποῖων ἡ γνώσις ἠθέλε σὲ ὠφελήσῃ πειροσώτερον, παρά τὸ ὄφελος τῆς σίτης, δὲν σοὶ κρύπτω μὲ τὸτο ὅλα ἐκεῖνα, ὅπῃ εἶναι ὠφελίμων εἰς ἄλλης καὶ τὰ ἀκέραια, ἢ εἰς ἐμὲ ἀνάγκαιον νὰ τὰ εἰπῶ. — Ἀνάγκαϊότατον, ὑπέλαβεν ὁ Ἀντίπατρος, ἀν' ἐνθυμῆσαι ὅτι ἡ κοινωνία τῆς ἀνθρώπων σιωπῶσα ἐστὶν καὶ ἐφπρίθη ὑπὸ τὴν ἰδίαν φύσιν. — Τὸ ἐνθυμῆσαι, εἶπεν ὁ Διογένης, ὅμως ἡ κοινωνία αὐτὴ εἶναι ἀρχὴν γε τοιαύτη, ὡς νὰ μὴ ἔχη κανένα τί ἴδιον; ἀν' ἦτον τοιαύτη, δὲν ἠθέλε πωλητῆται κανένα ἀγαθόν, ἀλλὰ ἠθέλεν χαρίζονται ὅλα.

Ὁ Κικέρων ἐν ταῦτα φαίνεται ὅτι δίδει πειροσώτερον βάρος εἰς τὰ δικαιολογήματα τῆς Διογένης· εἰς τὰ ἐξῆς ὅμως (Αὐτόθι Κεφ. 8.) κἀπατάζεται τὴν δόξαν τῆς Ἀντιπατροῦ· ἐπειδὴ τὸ νὰ θέλῃς, λέγει, διὰ συμφέρον σου νὰ ἀγνοῇ οἱ ἄλλοι ἐκεῖνο, ὅπῃ ἐσὺ ἰσχύρῃς, ἢ ὅπῃ ὠφελῆσῃ ἢ ἐκεῖνος νὰ τὸ ἰσχύρῃ, δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ κρύπτειν· καὶ τὸτο τὸ κρύπτειν κατ' ὡς ἰσχύρει ὁποῖον εἶδες ἀνθρώπων εἶναι ἴδιον. Ὅχι βέβαια ἀνθρώπου εὐλικρίνους ἢ ἀπλῆς, ἢ δι-

νειαν ἢ ἀκρίβειαν, ἢ νὰ ἀφαιρῆται κάθε ἀμφιβολία, ἢ ἀμφισβήτησις, ἢ ἀβεβαιότης (1).

Ε'. Εἰς κάθε εἶδος φόρου, ἢ συναλλάγματος, ἢ δανείσματος πρέπει νὰ εἰσπράττεται μόνον ἐκεῖνος ὁ καρπὸς, ὅπῃ ἐπιζέπῃ οἱ νόμοι, χωρὶς ἄλλω καμμίαν ἀρπαγῆν.

ς'. Ὅποιος δαλδῆει ἢ ἄλλως ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητῇ τὴν ἀνταμοιβὴν τῶν ἔργων. Δὲν πρέπει ὅμως μῆτε αὐτὸς νὰ τὸ ἀποτιμᾷ φθασότερον ἀπὸ ὅ,τι ἀξίζει, μῆτε ἐκεῖνος, ὅπῃ ἔλαβε τὴν δέλωση νὰ τὸ ἀποποιῆται τὸν δίκαιον μισθὸν, ἢ νὰ τὸν ἀναβάλλῃ φθασότερον ἀπὸ τὸ πρέπον.

Ζ'. Ο'.

καίς καὶ ἀγαθῶν, ἀλλὰ δολίς ἢ πλεονέκτης, ἢ πανέρως ἢ ψεύς, ἢ ἀχρεὺς ἢ κακοήθης.

Ἄλλ' ὅ,τι καὶ ἀφ' ἑφρονῆ πειρὴ τῆτις ὁ Κικέρων, ἐμένα μοι φαίνεται, ὅτι οἱ ἡρημῆοι τίτλοι δὲν ἤρμαζον εἰς τὸν ἔμπορον τῆς Ρόδου, ὅποταν δὲν μετεχειρίζετο τὴν ἀγνοίαν τῆς ἄλλων διὰ τὰ αὐξήσῃ τὴν τιμὴν τῶν σίτητων. Οἰμολογῶ, ὅτι ἤθελε κάμη ἔργον ἐπαινετώτερον, ἀνίσως ἐφάνερονε τὸ σίταει, ὅπῃ ἐφόρτισαν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας οἱ ἄλλοι ὅμοιος τὸ ἐπαινετὸν δὲν εἶναι καὶ χρεὸς ἀπαραίτητον, μῆτε ἀνίσως δὲν κάμη τινὰς ἐκεῖνο ὅπῃ πρέπει νὰ κάμη, εἶναι πάντοτε κακία ἢ ἀμάρτημα, καθὼς δὲλεμῆ ἰδὴ εἰς τὸ ἀκόλουθον Τμήμα.

(1) Τὰς ἀμφιβολίας μεικοὶ τὰς μεταχειρίζονται ἐπίτηδες διὰ νὰ ἀπατήσῃν, καθὼς ἔκαμε Κλεομένης ὁ Σπαρτιάτης, ὅς τις ἄσχετος ἐφθήμερος κατὰ τὸν Πλάταρχον (Ἀποφθ. Λακωνικ.) πρὸς Ἀργεῖς ποτισάμενος, φυλάξας αὐτὸς τῇ τρίτῃ νυκτὶ κοίμων ἑαυτὸν διὰ τὸ πεποιθεῖναι ταῖς σπονδαῖς, ἐπέθετο καὶ τὸν μὲν, ἀπέκτεινε, τοὺς δ' αἰχμαλώτους ἔλαβεν. ὀνειδίζόμενος δ' ἐπὶ τῇ παραβάσει τῆς ὀρκων, ἐκ ἔφῃ πρὸς ὁμοκλείας ταῖς ἡμέραις τὰς νύκτας. Καὶ καθὼς ἔκαμαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ ὅποιοι συμφωνήσαντες μετὰ τὸν Ἀντίοχον νὰ τὸς δώσῃ τὸ ἥμισυ τῆς πλοίωνων, ἐζήτησαν ὅχι τὸ ἥμισυ τῶν αἰδμάτων, ὡς ὑπελάμβανεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ τῶν καθε πλοῖου, εἰς ἕσπερον ὅπῃ δὲν τὸ ἀφῆσαν καὶνὴν ἀκέραιον, ὡς εἴρηται ἐν τῇ Λογικῇ (Μέρ. Β'. Τμήμ. Δ'. Κεφαλ. Α').

Κεφ. Α'. Καθήκοντα ἀποφατ. 261

Ζ'. Ὅποιος ἀναδέχεται ἢ ἀδικοκαταθήκην, ἢ διοίκησιν ἀλλοτρίων πραγμάτων, ὀφείλει νὰ εἶναι πιστὸς φύλαξ ἢ οἰκονόμος· νὰ μὴ ἀμελή τῶ φύλαξιν, ἢ τῶ διοίκησιν, εἰς τρόπον ὅπως νὰ βλαφθῆν διὰ τῶ ἀμέλειάν τε· νὰ μὴ τὰ μεταχειρίζηται πρὸς ὄφελός τε μὲ ζημίαν τῷ κτητόρων.

Η'. Ὅποιος προξενεῖ ζημίαν εἰς ἄλλον, ἢ ἀπὸ ἀφροσύνης τε, ἢ ἀπὸ σφάλματος, ὀφείλει νὰ διορθώσῃ τῶ ζημίαν μὲ ἀκρίβειαν, ἀν' ὃ ζημιωθεὶς δεῖ τῶ ἀδικοβλέπη εἰς οἰκείας προαιρέσεως.

Θ'. Κάθε δῶρον, ἢ ὑπόχεσις, ὅπου ἡμπορεῖ νὰ μᾶς δελεάσῃ νὰ ἐλλείψωμεν εἰς τὸ χρέος μας, πρέπει νὰ τὰ ἀπορρίπτωμεν ὡς ἀδίκαια. Θαυμάζεται εἰς τὸ ἀδικοβλέπη Ῥωμαῖοις ἢ ἀκεραιότης τῶ Κρείς, καὶ τῶ Φαβεικίς, ἢ παρ' Ἀθηναίοις ἢ τῶ Φωκίανος, ἢ τῶ Ξενοκράτης (1). Κλεομένης ὁ Σπαρτιάτης πειραθεὶς καὶ αὐτὸς μὲ δῶρα ἀδικοβλέπη Μαυανδρῶ τῶ Σαμίς, ὅχι μόνον τὰ δῶρα τε ἀπεποιήθη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἐξώρισεν ἀπὸ τῶ Σπάρτης τὴν ἰδίαν ἡμέραν, διὰ νὰ μὴ βλαφθεῖρη ἄλλος.

Ι'. Καὶ αὐτὴ ἡ κληρονομία, ὅπου ἀποκτάται διὰ ἀδικοθήκης, δεῖ εἶναι νόμιμος, λέγει ὁ Κικέρων (αὐτοῦσι Βιβλ. Γ'. Κεφ. 8.), ὅποτεν διώκεται μὲ κακοήθεις

(1) Ὁ Κρείς εἰς τὰς Σαβνίτας, οἱ ὅποιοι ἐπάχιζαν νὰ τὸν βλαφθεῖρην μὲ χεῖματα, δείχνοντας τὸ δείπνον τε, τὸ ὅποιον σιωίσατο εἰς μόναις ραφανίδας, δεῖν χρειάζεται, τὸς ἔπεν, ἅσπρα ὅποιος ἀχαιρεῖται εἰς τοῦτον δείπνον. Τὸ ἴδιον εἶπε καὶ Ξενοκράτης εἰς τὰς παρῆσβεις τῶ Ἀλεξάνδρῳ. Ὁ Φαβεικίς ὅχι μόνον τὰ δῶρα τῶ Πύρρος ἀπεποιήθη, ἀλλὰ τὸ ἐσειλεν ἀκόμι ἢ δέσμιον τὸν Ἰαθόν, ὅς τις ὑπεχέθη τῶ (Φαβεικίῳ) νὰ τὸν φαρμακώσῃ. Ὁ Φωκίαν ἀποποιήμενος ἑκατὸν πάλαντα σαλόντα παρὰ τῶ Ἀλεξάνδρῳ· ἄς μὲ ἀφήσῃ, εἶπε, νὰ δοκῶ ἀνθρώπος ἀγαθός, καὶ νὰ εἶμαι. Καὶ τῶντι ἡ ἀφιλοκέρδεια εἶναι μέγιστον δείγμα ἀρετῆς. Δια τῆς λέγει καὶ ὁ Χίλων, ὅτι ὁ χρυσὸς εἶναι εἰς τὸν ἀνθρώπον ἐκείνο ὅπως εἰς τὸν χρυσὸν εἶναι ἡ λυθία λίθος (τὸ μεχέγκι.)

Θεις ραδιουργίας, καὶ πολὺ περισσότερο ὅποτεν ἀποκτᾶται μὲ ζήμιαν ἐκείνων, εἰς τὰς ὁποίας αἰῆκε κατὰ νόμους.

Εἰνὶ λόγῳ πρέπει νὰ μεταχειζώμεθα ἰς τὸ ὅλῳ τὴν αὐστηρίαν καὶ ἀκρίβειαν· νὰ φυλαττώμεθα δὲ νὰ μὴ προξενήσωμεν τὴν ἄδραμικρὰν βλάβην εἰς ἄλλους, νὰ προσέχωμεν δὲ νὰ μὴ ἀρπάσωμεν, ἢ κατακρατήσωμεν καὶ οὐκ ἄλλο πρᾶγμα, εἰς τὸ ὁποῖον δεῖ εἶναι ἀποδεδεγμένον, ὅτι ἔχομεν ἀναμφίβολον καὶ βέβαιον δικαίωμα.

Εἰς τὸ πρᾶγμα πρέπει νὰ ἀγώμεθα ὄχι μόνον δὲ τὴν δικαιοσύνην καθήκον, ἀλλὰ καὶ δὲ τὸ ἴδιόν μας συμφέρον· ἐπειδὴ δεῖ εἶναι πρᾶγμα νὰ κατασιάνη τὸν ἀνθρώπον τὸσον μισητὸν καὶ ἀξιοκατηγόρητον, ὅσον ἢ ἀρπαγὴ, ἢ δολιότης, καὶ ἢ ἀπιστία. Ἐνα μόνον ἀτιμον ἔργον, ὅπερ ἤθελε φανῆ εἰς ἕνα ἀνθρώπον, φθάνει νὰ τὸν καταστήσῃ ὑποπτον δὲ πάντα· καὶ ὅσον καὶ ἂν παχίζῃ νὰ κρυφθῆ ἕνας ἀτιμος ἀνθρώπος, δύσκολον εἶναι νὰ μὴ φανερωθῆ καμμίαν φορὰν. Ἐξ ἐναντίας δεῖ εἶναι ἄλλο πρᾶγμα νὰ προξενῆ τὸσῶν τιμῶν εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅσον μία ἀκηλίδωτος ἀκεραιότης (1). Ὁ Ἀεισείδης, ὅστις ἀφ' ἑ ἐκράτισε πολλὰς χρόνας καὶ σιωέχειαν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν διοίκησιν τῶ δημοσίων ταμείων, ἀπέθανε πτωχὸς, θέλει εἶναι δὲ τὸ εὐδοξὸς εἰς αἰῶνας (2).

Ἀλ-

(1) Θεμέλιον αἰδία τιμῆς καὶ φήμης εἶναι ἡ δικαιοσύνη, καὶ εἰς τῆς ὁποίας δεῖ ἠμπορεῖ καὶ οὐκ ἄλλο πρᾶγμα νὰ εἶναι ἐπαινετόν. *Fundamentum perpetuae commendationis et fame est justitia*, κτ. (Κικέρ. Περὶ Καθῆκ. Βιβλ. Β'. Κεφ. 18'.)

(2) Ὁ ἴδιος Ἀεισείδης, ὅποτεν ὁ Θεμισκλῆς τὴν ἐπὶ ὀβολοῦ βαλε νὰ καύσῃ ὅλα τὰ πλοῖα τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ μείνῃ ἡ κυριότης τῆς θαλάσσης εἰς μόναν τὰς Ἀθῆνας, δὲ χαιεῖσθῃ νὰ εἰπῆ μόνον, ὅτι τὸ πρόβλημα τῶ Θεμισκλέους εἶναι μὴ ἀφέλιμον, ὁμῶς ἀτιμον καὶ ἀδίκον· καὶ τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν δῆμον, διὰ νὰ ἀπορρίψῃ τὸ πρόβλημα.